

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ДЕБИЧ МАРІЯ АНДРІЇВНА

УДК 37.014.5/25

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є монографія.

Робота виконана в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
ТАЛАНОВА ЖАННЕТА ВАСИЛІВНА,
Інститут вищої освіти НАПН України,
головний науковий співробітник
відділу політики та врядування у вищій освіті.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЖУРАВСЬКА НІНА СТАНІСЛАВІВНА,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, професор кафедри
методики навчання та управління навчальними
закладами;

доктор педагогічних наук, доцент
НІТЕНКО ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА,
Національна академія прокуратури України,
начальник відділу мовної підготовки;

доктор педагогічних наук, доцент
ХОМЕНКО ОЛЕКСАНДР ВІКТОРОВИЧ,
Київський національний лінгвістичний університет,
доцент кафедри англійської мови факультету
перекладачів.

Захист відбудеться *02 грудня 2019 р. об 11 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.02 в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, дев'ятий поверх, зала засідань.

Із монографією можна ознайомитись на сайті Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (за посиланням <https://ihed.org/ua>).

Автореферат розісланий 01 листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.А. Скиба

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Початок нового тисячоліття характеризується швидкими соціальними трансформаціями та глобалізацією. Глобалізація – найбільш фундаментальний виклик для суспільства, зокрема для вищої освіти, і її наслідком є інтернаціоналізація. Актуальності набули питання щодо орієнтації у світі досить різноманітних цінностей, здатності підтримувати зв'язок з представниками різних культур, спроможності адекватно реагувати на нові вимоги перманентно мінливого ринку праці, відповідальності за екологічні й соціальні наслідки споживацтва, прийняття відповідальних політичних рішень.

Інтернаціоналізація вищої освіти розвивалася останні 25 років прискореними темпами, що призвело до подальшого поширення та поглиблення міжнародного співробітництва на всіх рівнях вищої освіти, кращого розуміння вищої освіти у глобальному масштабі, додало нові цінності та перспективи в освіту та дослідження.

Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні обумовлена цілеспрямованою державною політикою щодо європейської інтеграції та реформування вищої освіти – підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, отримання асоційованого членства України у восьмій Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020», розроблення Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», прийняття нових законів України «Про вищу освіту» й «Про наукову і науково-технічну діяльність», запровадження Національної рамки кваліфікацій та інших інструментів Болонського процесу.

Проблемам реформування вищої освіти України у контексті інтеграції до Європейського простору вищої освіти, Європейського дослідницького простору та світового освітньо-наукового простору присвячені дослідження вітчизняних науковців: В. Андрущенко, М. Згуровського, С. Калашнікової, В. Кременя, В. Лугового, Ж. Таланової та ін. Значний внесок у дослідження зарубіжних систем вищої освіти здійснили: Н. Дем'яненко, Н. Журавська, К. Корсак, С. Курбатов, Т. Левченко, О. Нітенко, І. Регейло, А. Ржевська, О. Слюсаренко та ін. Проблеми інтернаціоналізації вищої освіти досліджують: С. Вербицька, Л. Горбунова, В. Зінченко, О. Козієвська, Л. Лобанова, О. Хоменко, А. Сбруєва, І. Сікорська, І. Степаненко. Дослідженню інтернаціоналізації вищої освіти в зарубіжних країнах присвячені дисертації Н. Авшенюк, В. Солощенко, Ж. Чернякової, А. Чирви.

Різні аспекти інтернаціоналізації висвітлено у наукових працях зарубіжних дослідників: Ф. Альтбаха, С. Арума, У. Бранденбурга, Г. де Віта, М. ван дер Венде, Дж. Гудзіка, Дж. Девіса, Е. Джонс, Е. Егрон-Полак, Б. Кем, Б. Ліск, С. Маргінсона, Дж. Найт, Р. Рудзкі, А. Сурсок, У. Тайхлера та ін.

Проте відсутні системні дослідження міжнародного досвіду інтернаціоналізації та концептуальних основ вітчизняної інтернаціоналізації вищої освіти. За результатами аналізу наукової літератури та вітчизняної практики інтернаціоналізації виявлено такі *суперечності*:

- між зростаючими вимогами сучасного глобалізованого суспільства до надання вищій освіті міжнародного виміру та недостатнім рівнем готовності вітчизняної системи вищої освіти до відповідних змін у контексті інтернаціоналізації;

- між потребою ринку праці у фахівцях, здатних працювати в умовах глобалізованого ринку праці, мультикультурного середовища, та традиційним підходом до підготовки фахівців у вітчизняній системі вищої освіти;

- між суспільною потребою у забезпеченні якості та конкурентоздатності вищої освіти України на основі науково обґрунтованої національної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти та недостатнім і несистемним вивченням та узагальненням зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти.

Актуальність означеної проблеми, відсутність її комплексного вивчення, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень відділів інтернаціоналізації вищої освіти й політики та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України у межах тем «Культурно-гуманітарні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій» (0115U002179) та «Світоглядні пріоритети гуманізації вищої освіти» (0115U002182).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (протокол від 24 грудня 2015 р. № 11/5), уточнено Вченою радою Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (протокол від 25 червня 2018 р. № 6/4).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження – визначити та обґрунтувати теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти та розробити концептуальні основи інтернаціоналізації вищої освіти України й відповідну модель їхньої реалізації.

Відповідно до мети поставлено такі *завдання*:

- визначити стан дослідження проблеми інтернаціоналізації вищої освіти та уточнити відповідний поняттєво-термінологічний апарат;

- виявити тенденції інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі;

- охарактеризувати соціогуманітарний аспект інтернаціоналізації;

- з'ясувати чинники інтернаціоналізації вищої освіти на національному рівні досліджуваних країн;
- визначити особливості та виявити тенденції інтернаціоналізації вищої освіти у національних вимірах;
- ідентифікувати інституційні моделі інтернаціоналізації вищої освіти, що реалізуються в університетах досліджуваних країн;
- розробити концептуальні основи інтернаціоналізації вищої освіти України та відповідну модель їхньої реалізації.

Об'єкт дослідження – інтернаціоналізація вищої освіти.

Предмет дослідження – теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти у міжнародному вимірі.

Методи дослідження. З метою вирішення завдань дослідження використано такі дослідницькі методи:

- *аналіз та узагальнення* емпіричних даних і теоретичних положень, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, документах міжнародних організацій, включаючи електронні ресурси, – для визначення стану дослідження проблеми та виявлення тенденцій інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі;
- *історико-хронологічний аналіз* – для з'ясування основних етапів розвитку інтернаціоналізації вищої освіти та еволюції поняття «інтернаціоналізація»;
- *порівняльний аналіз, аналогія* – для з'ясування чинників, визначення особливостей, виявлення тенденцій інтернаціоналізації на національному рівні у досліджуваних країнах; здійснення обґрунтованої вибірки університетів з використанням міжнародних рейтингів університетів світу та ідентифікації інституційних моделей інтернаціоналізації вищої освіти;
- *системний аналіз* – для опрацювання статистичних даних, інформаційних джерел стосовно мобільності та розвитку транснаціональної вищої освіти у сучасному глобалізованому світі;
- *наукової екстраполяції* – для визначення можливостей використання світового досвіду в аспекті досліджуваної проблеми й розробленні концептуальних основ інтернаціоналізації вищої освіти України;
- *функціонально-структурний аналіз* – для з'ясування нормативно-правової бази інтернаціоналізації вищої освіти, визначення стану інтернаціоналізації вищої освіти та її особливостей; розроблення моделі реалізації інтернаціоналізації вищої освіти України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що на основі комплексного дослідження міжнародного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти визначено та обґрунтовано її теоретичні основи:

вперше:

– виявлено *тенденції* інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі (*регіоналізація інтернаціоналізації* – створення регіональних університетських мереж для сприяння інтернаціоналізації вищої освіти; розвиток *внутрішньої інтернаціоналізації* на основі розвитку електронної освіти; поширення економічної зорієнтованості на *отримання доходу* від освітніх послуг на міжнародному рівні; посилення ролі та пріоритетності *інтеркультурної компетентності* при працевлаштуванні; формування цінностей у контексті *глобального громадянства* в системі вищої освіти; *поширення англійської мови* як засобу міжнародного (міжнаціонального) спілкування глобалізованого світу у вищій освіті й науці);

– визначено *особливості* інтернаціоналізації вищої освіти у національному вимірі (дисбаланс вхідної та вихідної мобільності; державні програми підтримки інтернаціоналізації вищої освіти; наявність служб академічної мобільності; стипендії для сприяння інтернаціоналізації);

– виявлено *тенденції* інтернаціоналізації вищої освіти у національному вимірі (країни-лідери міжнародної вищої освіти – *глобальний* та *інноваційний контексти* інтернаціоналізації через поглиблення й поширення орієнтації на глобальний ринок освітніх послуг та системне впровадження існуючих (традиційних) і новітніх форм інтернаціоналізації; інші країни – *регіональний* та *традиційний контекст* інтернаціоналізації через орієнтацію на регіональний ринок освітніх послуг і розвиток мобільності на регіональному та національному рівнях);

– ідентифіковано *інституційні моделі* інтернаціоналізації вищої освіти, які реалізуються в університетах різних країн (*традиційна* модель, яка включає мобільність, інтернаціоналізацію курикулу (освітніх програм і навчальних планів), міжнародне співробітництво у сфері досліджень, партнерські відносини із закордонними закладами; *комплексна* модель, яка додатково включає міжнародні освітні програми спільних / подвійних / багатосторонніх ступенів; філії за кордоном; онлайн / електронні навчальні курси);

– розроблено концептуальні основи інтернаціоналізації вищої освіти України (на основі системи *принципів*: національної та соціальної зорієнтованості, наукової обґрунтованості, відкритості й прозорості, економічної доцільності; студентоцентрованого, компетентнісного та соціогуманітарного *підходів*; інтеркультурних та громадянських *цінностей*; новітніх *методів* викладання та навчання електронними засобами; *інструментів* визнання результатів навчання та забезпечення якості вищої освіти тощо);

удосконалено:

– поняттєво-термінологічний апарат, зокрема, визначення понять «стратегія інтернаціоналізації вищої освіти», у якому увага акцентується на системі принципів, підходів, методів викладання і навчання і відповідному їм наборі дій та напрямів освітньої, дослідницької, адміністративної діяльності, за допомогою яких реалізуються місія та візія інтернаціоналізації вищої освіти, досягаються довгострокові цілі суспільно-гуманітарного, політичного, економічного, академічного розвитку вищої освіти; «віртуальна інтернаціоналізація», де конкретизовано мету, а саме: віртуальна інтернаціоналізація освіти полягає у включенні міжнародного виміру в дослідницьку, викладацьку та адміністративну діяльність закладів вищої освіти на основі використання сучасних інформаційних технологій з метою розвитку внутрішньої інтернаціоналізації;

набули подальшого розвитку:

– характеристики суб'єктів інтернаціоналізації вищої освіти глобального (міжнародні організації, глобальні мережі університетів), регіонального (програми ЄС, фонди, регіональні мережі університетів), національного (національні мережі університетів, фонди) та інституційного (офіси / підрозділи з міжнародної діяльності, мобільності) рівнів, а також соціогуманітарного аспекту інтернаціоналізації.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження надали підстави для відтворення цілісної картини інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному та національному вимірах. Результати дослідження сприятимуть розробленню стратегії інтернаціоналізації вищої освіти України, створюватимуть основу для подальших досліджень інтернаціоналізації вищої освіти.

Положення дисертаційного дослідження використані в Інституті вищої освіти НАПН України (довідка від 24 липня 2017 р. № 210); Інституті модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України (довідка від 8 серпня 2017 р. № 23.2.–7), Харківському педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди (довідка від 8 вересня 2017 р. № 01/10–760), Університеті менеджменту освіти НАПН України (довідка від 14 вересня 2017 р. № 01–02/499), Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка (довідка від 30 січня 2018 р. № 5).

Особистий внесок здобувача. Основні концептуальні ідеї, положення, висновки й рекомендації, які викладено в дисертаційному дослідженні та опубліковано у вітчизняних і зарубіжних виданнях, належать одноосібно авторові. У навчальному посібнику [8] (співавтор І. Степаненко) автором розкрито особливості реалізації програм спільних / подвійних ступенів в університетах зарубіжних країн, у статті [4] (співавтор О. Гуменна) досліджено вплив інтернаціоналізації на якість вищої освіти, у статті [13] (співавтор І. Сікорська)

проведено аналіз праць зарубіжних науковців щодо політичного та економічного обґрунтування інтернаціоналізації, у колективній монографії [41] досліджено механізми інтернаціоналізації університетів Європейського Союзу, у статті [42] (співавтор І. Степаненко) автором проведено аналіз нормативно-правової бази інтернаціоналізації вищої освіти України, в аналітичних матеріалах [43] проаналізовано стратегії інтернаціоналізації вищої освіти у країнах Європи, у методичних рекомендаціях [44] автором проаналізовано європейський досвід реалізації програм подвійних / спільних ступенів, у колективній монографії [51] авторові належить аналіз змісту суспільних і гуманітарних дисциплін закладів вищої освіти зарубіжних країн.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні та прикладні результати дослідження оприлюднені в доповідях на науково-практичних конференціях, семінарах різного рівня:

міжнародних: «Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів» (Київ, 2013, 2014); «Modern Science: Tendencies of Development» (Будапешт, 2013), «Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу» (Київ, 2014); «Формирование гражданской идентичности в процессе этнокультурной социализации в системе непрерывного образования» (Чебоксари, 2013, 2015, 2016); «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 2015); «Профессионализм и гражданственность – важнейшие приоритеты российского образования XXI века» (Воронеж, 2015) «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014–2016); «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (Київ, 2013, 2014); «Міжнародна освіта: стан та перспективи розвитку» (Київ, 2015), «Медиафера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве» (Могильов, 2016), «Класичний університет у контексті викликів епохи (Classic university in the context of challenges of the epoch)» (Київ, 2016), «Емпіричні дослідження для реформування освіти в Україні» (Київ, 2017), «Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація» (Сєверодонецьк, 2017), «Освіта і доля нації: Сучасна школа: тенденції розвитку і рефлексія досвіду» (Харків, 2017); «Інтернаціоналізація вищої освіти України: концептуальні засади, здобутки, проблеми, перспективи розвитку» (Київ, 2018);

всукраїнських: «Становлення і розвиток української державності» (Київ, 2014); «Філософські проблеми сучасності» (Херсон, 2014–2016), «Організація діяльності випускової кафедри в умовах інтеграції освіти» (Київ, 2014), «Філософські обрії сьогодення» (Херсон, 2016); «Соціально-гуманітарні науки та

сучасні виклики» (Дніпро, 2016), «Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект» (Черкаси, 2016), «Ідея університету у європейському і національному вимірах: традиції, сьогодення, перспективи» (Львів, 2016), «Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті» (Київ, 2017, 2018);

звітних наукових конференціях Інституту вищої освіти НАПН України «Наука і вища освіта» (Київ, 2013–2019).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 52 наукових працях, із них: 1 монографія, 1 навчальний посібник (у співавторстві), 2 колективні монографії, 1 методичні рекомендації (у співавторстві), 1 аналітичні матеріали (у співавторстві), 21 стаття у наукових фахових виданнях України (1 у співавторстві), 6 статей в іноземних виданнях (1 у співавторстві), 11 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 8 праць, які додатково відображають наукові результати.

Кандидатська дисертація «Проблема гуманізації вищої освіти у діяльності ЮНЕСКО» за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки захищена в 2012 р. в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Її матеріали у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг монографії. Монографія складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (645 найменувань, з них 473 – іноземними мовами), 6 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 408 сторінок, обсяг основного тексту – 329 сторінок. Робота містить 6 таблиць, 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено дані про їхню апробацію, публікації, структуру дисертації, особистий внесок здобувача.

У **першому** розділі – «*Теоретичні основи дослідження інтернаціоналізації вищої освіти*» – здійснено аналіз джерельної бази за темою дослідження; подано поняттєво-термінологічний апарат, що використовується в дослідженні; розкрито еволюцію терміна «інтернаціоналізація»; обґрунтовано вибір напрямку дослідження.

Визначено, що інтернаціоналізація вищої освіти як явище та як процес, який впливає на розвиток вищої освіти у світі, перебуває у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних дослідників.

На основі аналізу наукових праць вітчизняних учених виявлено, що інтернаціоналізація вищої освіти зарубіжних країн є предметом наукових досліджень у дисертаціях (Н. Авшенюк, В. Солощенко, Ж. Чернякова, А. Чирва); наукових статтях (С. Вербицька, Л. Горбунова, В. Зінченко, О. Козієвська, Л. Лобанова, А. Сбруєва, І. Сікорська, І. Степаненко, М. Стрюк, О. Чабала та ін.).

Проаналізовано доробок зарубіжних дослідників інтернаціоналізації вищої освіти Ф. Альтбаха, С. Арума, У. Брандербурга, Г. де Віта, Дж. Гудзіка, М. ван дер Венде, Дж. Девіса, Е. Джонс, Е. Егрон-Полак, Б. Кем, С. Маргінсона, Дж. Найт, Р. Рудзкі, У. Тайхлера, Дж. Філдена.

Установлено, що дослідження інтернаціоналізації вищої освіти є одним з пріоритетних у діяльності ЮНЕСКО, ОЕСР, ЄС, Ради Європи, Світового банку.

З'ясовано, що термін «інтернаціоналізація» з'явився у дослідженнях зарубіжних науковців у 1980-х роках, в українській науковій обіг увійшов у 1990-х роках, а офіційне визначення терміна «інтернаціоналізація» подано у «Національному освітньому глосарії: вища освіта» у 2014 р.

Представлено еволюцію терміна «інтернаціоналізація». У дослідженні використано поняття інтернаціоналізація, запропоновано Г. де Вітом: *інтернаціоналізація вищої освіти* – цілеспрямований процес інтеграції міжнародного, інтеркультурного або глобального вимірів у цілі, функції та надання вищої освіти з метою поліпшення якості вищої освіти та досліджень для студентів і персоналу, а також значущого внеску в суспільство. Охарактеризовано розвиток процесу інтернаціоналізації у країнах Європи та США.

Зазначено, що креативне використання інформаційних і комунікаційних технологій сприяло появі міжнародних віртуальних навчальних закладів, які доповнюють, а в деяких випадках, конкурують із традиційними закладами вищої освіти. Тож конкретизовано визначення поняття «*віртуальна інтернаціоналізація*» – включення міжнародного виміру у дослідницьку, освітню та адміністративну діяльність закладів вищої освіти на основі використання сучасних інформаційних технологій з метою розвитку внутрішньої інтернаціоналізації.

Удосконалено зміст поняття «*стратегія інтернаціоналізації вищої освіти*» – система принципів, підходів, методів і відповідний їм набір дій і напрямів освітньої, дослідницької, адміністративної діяльності, за допомогою яких реалізується місія та візія інтернаціоналізації вищої освіти, досягаються довгострокові цілі суспільно-гуманітарного, політичного, економічного, академічного розвитку вищої освіти у глобальному та регіональному вимірах.

У висновках до розділу на підставі аналізу наукових праць і документів міжнародних організацій встановлено багатогранність поняття «інтернаціоналізація» і недостатній рівень дослідження проблем

інтернаціоналізації вищої освіти; окреслено завдання, які необхідно вирішити у процесі дослідження; уточнено поняттєво-термінологічний апарат дослідження.

У другому розділі – «Інтернаціоналізація як вектор розвитку вищої освіти в контексті глобалізації» – описано методи дослідження; розглянуто розвиток інтернаціоналізації вищої освіти у контексті глобалізації та виявлено відповідні тенденції; з'ясовано роль міжнародних організацій у розвитку інтернаціоналізації вищої освіти; визначено типи і складові інтернаціоналізації; описано підходи та обґрунтування інтернаціоналізації; охарактеризовано соціогуманітарний аспект вищої освіти в умовах інтернаціоналізації.

Методологічною основою дослідження є системний підхід, що розкриває єдність процесів, взаємовплив і взаємозалежність явищ об'єктивної дійсності. У розв'язанні завдань дослідження також застосовано такі методологічні підходи: історичний, інтегративний і компаративний.

На початковому етапі дослідження ідентифіковано та проаналізовано інформаційні джерела; висунуто *гіпотезу*, згідно з якою визначення та наукове обґрунтування теоретичних засад інтернаціоналізації вищої освіти на основі аналізу та узагальнення міжнародного досвіду уможливить розроблення науково обґрунтованих концептуальних основ інтернаціоналізації вищої освіти України задля забезпечення якості вищої освіти в контексті інтеграції до Європейського простору вищої освіти, Європейського дослідницького простору, світового освітньо-наукового простору й сприяння зростанню міжнародного статусу української вищої освіти.

З'ясовано, що у працях зарубіжних дослідників глобалізація та інтернаціоналізація розглядаються як взаємопов'язані між собою явища. Науковці стверджують, що глобалізація – це явище, яке впливає на вищу освіту, а інтернаціоналізація вищої освіти – це один із проявів реакції вищої освіти на можливості й виклики, що виникають у зв'язку з глобалізацією.

Зазначено, що консолідація зусиль для міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти стала невід'ємною частиною політики держав, об'єднаних у межах різних регіональних організацій, для досягнення цілей економічної інтеграції, соціальної єдності та політичної безпеки. Охарактеризовано суб'єкти інтернаціоналізації вищої освіти міжнародного, регіонального, національного рівнів: Європейська асоціація університетів, Рада міністрів північних країн, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Інститут міжнародної освіти, Всесвітня мережа університетів, Асоціація академічного співробітництва, Африканська мережа інтернаціоналізації освіти, Німецька служба академічних обмінів та ін. Метою цих організацій є сприяння міжнародній мобільності, співробітництву в сфері вищої освіти та досліджень і фінансова підтримка інтернаціоналізації.

Установлено, що Болонський процес став взірцем для створення регіональних об'єднань у різних частинах світу, які сприяють інтернаціоналізації вищої освіти.

З'ясовано, що з'явилися нові типи інституцій, які надають вищу освіту, активно пропонують освітні програми як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Серед них: медіа-компанії, такі, як Pearson (Великобританія) і Thomson (Канада); транснаціональні компанії, такі, як Apollo (США), Artech (Індія); корпоративні університети, якими керують Motorola і Toyota; мережі професійних об'єднань і організацій.

Установлено, що зросла кількість і різноманітність суб'єктів інтернаціоналізації, які беруть участь у просуванні, забезпеченні й формуванні політики, пов'язаної із міжнародним виміром вищої освіти. Такі питання, як забезпечення якості, акредитація, визнання кваліфікації стали актуальними у глобальному контексті. Виявлено тенденції до комерціалізації та віртуалізації міжнародних освітніх послуг.

Аналіз основних міжнародних документів інтернаціоналізації вищої освіти дозволив зробити такі *висновки*: інтернаціоналізація вищої освіти є одним із завдань для розвитку на наступні роки; основний акцент в інтернаціоналізації вищої освіти робиться на мобільність та електронне навчання (*англ.* e-learning); стратегічні документи щодо інтернаціоналізації вищої освіти мають загальний характер; конкретизація форм, методів та інструментів інтернаціоналізації проявляється на інституційному рівні.

Доведено, що необхідно виділити такі підходи при розробленні стратегій інтернаціоналізації на національному та інституційному рівнях: вивчати, узагальнювати та поширювати досвід інтернаціоналізації різних країн та університетів з метою його запозичення для розроблення стратегій інтернаціоналізації; розглядати інтернаціоналізацію як комплексний процес, який включає інтернаціоналізацію всіх ланок закладу; розглядати інтернаціоналізацію не як самоціль, а як внесок у поліпшення якості навчання, викладання і досліджень на благо студентів, викладачів та всіх зацікавлених осіб; чітко формулювати обґрунтування інтернаціоналізації, враховуючи інтереси всіх зацікавлених сторін; враховувати перспективи для студентів і викладачів, а не суто політичні та економічні вигоди для держави та закладу; приділити особливу увагу результатам навчання, що впливає на працевлаштування випускників у глобалізованому світі та перманентно мінливому ринку праці; розвивати внутрішню інтернаціоналізацію, яка включає інтернаціоналізацію курикулуму та розвиток електронного навчання; досліджувати вплив інтернаціоналізації на студентів, викладачів та заклади вищої освіти.

З'ясовано, що *комплексна стратегія інтернаціоналізації* включає: міжнародну мобільність студентів і персоналу; інтернаціоналізацію курикулуму і цифрового навчання; стратегічне співробітництво; міжнародне партнерство та розвиток потенціалу. Ці форми інтернаціоналізації розглядаються як інтегровані складові загальних стратегій країн. Отже, інтернаціоналізація вищої освіти є процесом багатовимірним і багатоаспектним.

Інтернаціоналізація вищої освіти відбувається шляхом практичного використання чотирьох стратегічних підходів (ОЕСР): взаєморозуміння (*англ. mutual understanding approach*); міграції кваліфікованих фахівців (*англ. skilled migration approach*); отримання доходу (*англ. revenue-generating approach*); розвитку потенціалу (*англ. capacity building approach*).

Стратегія взаєморозуміння спирається на довгострокові політичні, культурні, академічні цілі розвитку країни. Реалізація такої стратегії здійснюється через підтримку академічної, зокрема студентської, мобільності шляхом надання стипендій та реалізації програм академічних обмінів, а також програм, спрямованих на створення інституційного партнерства у сфері вищої освіти. Домінуючим принципом даного підходу є міжнародне співробітництво, а не конкуренція. До країн, що реалізують такий підхід, можна віднести Японію, Бразилію, Колумбію.

Стратегія міграції кваліфікованих фахівців передбачає залучення викладачів, наукових працівників, талановитої молоді для створення додаткових вигод для національної економіки, посилення конкурентоспроможності науково-дослідницького та освітнього секторів у межах концепції побудови економіки знань. Основними інструментами даного підходу є система академічних стипендій, активне просування вищої освіти країни за кордоном, сприятливий візовий режим. Таку стратегію реалізують Канада, Німеччина, Великобританія (для студентів з країн ЄС), США (для студентів, які здобувають фундаментальну наукову освіту), Фінляндія, Франція.

Стратегія отримання доходу полягає у тому, що існує узгоджена плата за навчання, яка є різною для національних та іноземних студентів. Підготовка іноземних студентів спонукає заклади вищої освіти до постійного підвищення якості вищої освіти, інтернаціоналізації курикулуму, використання інформаційно-комунікативних технологій, упровадження інноваційних технологій викладання та навчання, які зорієнтовані на підвищення конкурентоздатності закладу вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг. Такий підхід характерний для Австралії, Канади, Нової Зеландії, США, Великобританії (для студентів з країн, що не є членами ЄС).

Стратегія розвитку потенціалу спрямована на імпорт освітніх послуг у країни із слабкою національною системою вищої освіти. Ключовими

інструментами є співпраця з іноземними закладами вищої освіти та стипендіальні програми для державних службовців, студентів і науково-педагогічного персоналу. Стратегія розвитку потенціалу набула поширення у Китаї, Південно-Африканській Республіці, Польщі, Єгипті. Ця стратегія заохочує отримання вищої освіти за кордоном або у місцевих закладах вищої освіти – постачальниках закордонних освітніх послуг.

Охарактеризовано внутрішню та зовнішню інтернаціоналізацію. *Інтернаціоналізація внутрішня* передбачає включення інтеркультурного та міжнародного вимірів у викладання, навчання, наукові дослідження, позааудиторну діяльність; взаємовідносини з місцевими культурними й етнічними групами; інтеграцію іноземних студентів і вчених в університетське життя і діяльність.

Інтернаціоналізація зовнішня включає різні види міжнародної діяльності, такі як: мобільність студентів – навчання упродовж семестру / року за кордоном; стажування або науково-дослідницькі програми за кордоном; мобільність професорів / учених і фахівців з метою викладання і наукових досліджень, технічної допомоги та консультування; творчі відпустки та професійний розвиток за кордоном; мобільність програм: франчайзинг, програми-близнюки (*англ. twinning*), подвійні / спільні ступені, артикуляція (*англ. articulation*); філії іноземних закладів; філії за кордоном; міжнародні проекти, різноманітна діяльність без присвоєння ступеня вищої освіти; розроблення проектів і послуг, встановлення наукових зв'язків і підписання міжнародних договорів.

Наголошено, що міжнародні та міжкультурні аспекти освітніх програм і процесів викладання й навчання є важливими для підвищення якості вищої освіти. Одним з провідних обґрунтувань інтернаціоналізації є підготовка фахівців з інтеркультурними компетентностями, здатних жити та працювати у спільнотах з культурним розмаїттям як у своїх країнах, так і за кордоном.

У висновках до розділу зазначено, що інтернаціоналізація та глобалізація розглядаються як різні, але динамічно взаємопов'язані явища. В епоху глобалізації, в умовах сучасного світу з усіма його розбіжностями і конфліктами, інтернаціоналізація отримала додатковий сенс і функції. Її можна охарактеризувати як каталізатор міжнародної діяльності задля розвитку громадян світу, які здатні працювати в інтеркультурному середовищі.

У **третьому** розділі – «*Інтернаціоналізація вищої освіти у регіонах світу*» – проаналізовано національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти країн Європи (Італія, Німеччина, Польща, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Фінляндія, Франція), Північної Америки (США, Канада), Південної Америки (Бразилія, Колумбія), Азії (Японія, Китай), Африки (Південно-Африканська Республіка, Єгипет), Океанії (Австралія, Нова Зеландія); визначено

особливості та виявлено тенденції інтернаціоналізації вищої освіти; з'ясовано чинники інтернаціоналізації на національному рівні.

Вибірку країн, що досліджуються, здійснено відповідно до геосхеми, розробленої Статистичним відділом ООН, оскільки ці країни представляють макроекономічні регіональні групи. Німеччина, Франція, Великобританія, США, Канада, Австралія є світовими країнами-лідерами щодо інтернаціоналізації вищої освіти та надання міжнародних освітніх послуг.

Згідно з даними ОЕСР 2016 р. у світі нараховувалося 4,1 млн міжнародних студентів, із них у країнах-членах ОЕСР – 1,3 млн на програмах з підготовки магістрів і докторів філософії. Країнами-лідерами, які приймають найбільшу кількість студентів на магістерський та докторський рівні є: США – 26 % від загальної кількості студентів; Великобританія – 15 %; Франція – 11 %; Німеччина – 10 %; Австралія – 8 %; Канада – 3 %. Згідно з даними Шанхайського рейтингу (2016 р.) ці країни мають найбільшу кількість університетів у рейтингу, зокрема, у топ-100 входять 50 університетів США, 8 – Великобританії, 6 – Австралії, 4 – Канади, по 3 – Франції і Німеччини.

З'ясовано, що стратегії інтернаціоналізації вищої освіти у країнах мають національні особливості. Проте ідентифіковано загальні цілі й завдання, наприклад, значення репутації (часто символізується рейтингом), упізнаваність і конкурентоспроможність; конкуренція за талановитих студентів і вчених; короткострокові та / або довгострокові економічні вигоди; демографічні аспекти; акцент на міжнародне працевлаштування випускників і соціальну активність.

Установлено, що наднаціональними, регіональними ініціативами, які позначилися на системі вищої освіти країн та інтернаціоналізації, є Болонський процес та освітні й рамкові дослідницькі програми ЄС.

Аналіз національних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти європейських країн засвідчив, що інтернаціоналізація як стратегічний процес почалася в Європі з Програми Еразмус (1987 р.). Програма створила загальне розуміння і стимули для інтернаціоналізації у більшості країн Європи та сприяла співпраці на глобальному рівні. Болонський процес розширив можливості співпраці у Європейському просторі вищої освіти та вплинув на розвиток інтернаціоналізації в інших країнах. Лідери у сфері вищої освіти вважають поліпшення якості викладання і навчання, підготовку студентів для життя і праці в глобалізованому світі основними мотивами для інтернаціоналізації вищої освіти. Політика регіонального / національного рівня є ключовим зовнішнім фактором впливу на інституційні політики інтернаціоналізації.

Виявлено, що Німеччина, Франція та Великобританія реалізують стратегію інтернаціоналізації, яка включає мобільність студентів і персоналу; інтернаціоналізацію курикулуму і цифрового навчання; стратегічне

співробітництво, партнерство та розвиток потенціалу. Міжнародне співробітництво у вищезазначених країнах орієнтоване на глобальний освітній ринок. Польща, Фінляндія та Італія реалізують стратегію, яка охоплює мобільність студентів і персоналу; інтернаціоналізацію курикулуму, стратегічне співробітництво, партнерство та розвиток потенціалу, але більше орієнтована на регіональне співробітництво.

Національна політика інтернаціоналізації вищої освіти в європейських країнах спрямована на досконалість, перехід від фрагментації до узгодженості дій усіх суб'єктів інтернаціоналізації: уряду, міністерств, студентських організацій, фондів та ін.

Аналіз національних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти країн Північної та Південної Америки дозволяє стверджувати, що інтернаціоналізація вищої освіти активно підтримується урядами, міністерствами, фондами. Скоординована дія всіх суб'єктів інтернаціоналізації та висока якість вищої освіти роблять США і Канаду провідними країнами для навчання іноземних студентів.

Установлено, що вихідна студентська мобільність у США та Канаді є низькою. Для підвищення цього показника уряди, міністерства та громадські організації впроваджують різні програми та стипендії для навчання студентів за кордоном.

Бразилія залишається найбільшим джерелом вихідних студентів у Латинській Америці, за нею йде Колумбія. Акцентовано, що уряд Бразилії підтримує міжнародне академічне співробітництво, особливо на магістерському та докторському рівнях. Така мобільність істотно впливає на інтернаціоналізацію у науковій сфері. Уряд Колумбії включив вищу освіту в дипломатичну стратегію, щоб відкрити країну і диверсифікувати міжнародних партнерів.

Аналіз національних стратегій вищої освіти країн Північної та Південної Америки засвідчив, що стратегію інтернаціоналізації, яка включає: міжнародну мобільність студентів і персоналу; інтернаціоналізацію курикулуму і цифрового навчання; стратегічне співробітництво; партнерство та розвиток потенціалу, мають Канада та США. Міжнародне співробітництво Канади та США орієнтоване на глобальний освітній ринок. Національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти Бразилії та Колумбії орієнтовані на мобільність, інтернаціоналізацію курикулуму та партнерські зв'язки з університетами.

Національна політика інтернаціоналізації вищої освіти в Канаді та США спрямована на підтримку та заохочення вихідної мобільності студентів; у Колумбії та Бразилії – зорієнтована на залучення іноземних студентів та на розвиток регіонального співробітництва.

Аналіз національних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти країн Азії, Африки засвідчив, що ініціативи урядів сприяють інтернаціоналізації вищої

освіти. Інтернаціоналізація вищої освіти Японії та Китаю розвивається успішно завдяки підтримці уряду, промисловості та бізнесу. Особливістю стратегій вищезазначених країн є орієнтація на регіональне міжнародне співробітництво та збільшення курсів англійською мовою.

Політичні й демографічні зміни формують державну політику щодо міжнародних студентів в Азії. Держави Асоціації держав Південно-Східної Азії (*англ.* ASEAN) спонукають вітчизняних студентів навчатися в азійському регіоні. З цією метою створено Загальний простір вищої освіти (*англ.* Common Space of Higher Education), спрямований на заохочення транскордонної студентської мобільності та академічної інтеграції у межах Південно-Східної Азії.

З'ясовано, що партнерські відносини є одним з ключових зусиль інтернаціоналізації Єгипту. Однак, політичний конфлікт, а також якість вищої освіти у країні створюють перешкоди на шляху до збільшення кількості іноземних студентів.

Аналіз стратегії інтернаціоналізації Південно-Африканської Республіки (ПАР) свідчить, що інтернаціоналізація значною мірою сприяє розвитку людських ресурсів у регіоні, оскільки більше ніж 75 % студентів / випускників є вихідцями з цього регіону.

Аналіз національних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти країн Океанії засвідчив, що Австралія й Нова Зеландія впроваджують стратегію інтернаціоналізації вищої освіти, спрямовану на отримання доходу. Австралія займає третє місце у світі за обсягом експорту освітніх послуг та перетворила міжнародну освіту на прибуткову галузь національної економіки.

Відзначено, що програми міжнародної співпраці ЄС, передусім Еразмус+ і Горизонт 2020, активно сприяють інтернаціоналізації у всіх досліджуваних країнах, зокрема ALFA – Латинська Америка, AsiaLink – Азія.

Таким чином, аналіз стратегій інтернаціоналізації вищої освіти країн уможливив виявлення таких *тенденцій* інтернаціоналізації вищої освіти у *національному* вимірі: у країнах-лідерах міжнародної вищої освіти (Австралія, Великобританія, Канада, Німеччина, США, Франція) – *глобальний* та *інноваційний контексти* інтернаціоналізації через поглиблення та поширення орієнтації на глобальний ринок освітніх послуг та системне впровадження існуючих (традиційних) і новітніх форм інтернаціоналізації; в інших країнах (Фінляндія, Італія, Польща, Японія, Китай, ПАР, Єгипет, Бразилія, Колумбія, Нова Зеландія) – *регіональний* та *традиційний контексти* інтернаціоналізації через орієнтацію на регіональний ринок освітніх послуг і розвиток академічної мобільності на регіональному та національному рівнях.

З'ясовано зовнішні та внутрішні чинники інтернаціоналізації вищої освіти у досліджуваних країнах. До зовнішніх чинників віднесено: економічний глобалізм,

глобальний ринок праці, панування неоліберальної політики, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, масовизація вищої освіти, діяльність міжнародних організацій (фондів тощо), міжнародні рейтинги університетів. На національному рівні серед чинників інтернаціоналізації виокремлено: політичні – міжнародна політика, національна та регіональна ідентичність; законодавство, національна безпека, технічна допомога, мир і суспільне взаємне розуміння; економічні – рівень конкурентоздатності економіки, стан ринку праці, фінансові стимули для закладів вищої освіти та державних структур; соціально-культурні – національна культурна ідентичність, міжкультурне розуміння, розвиток громадянства, соціальний розвиток; академічні – міжнародний аспект наукових досліджень і викладання, розширення академічного горизонту – академічна свобода, організаційний потенціал, профіль і статус, якість вищої освіти й міжнародні академічні стандарти.

Внутрішні чинники інтернаціоналізації вищої освіти на інституційному рівні – місія, візія, цінності, пріоритети, політика і традиції, а також фінансово-матеріальний стан, імідж закладу вищої освіти; позиція та відношення студентів, викладачів і адміністрації тощо.

У глобальному вимірі виявлено *тенденцію* інтернаціоналізації вищої освіти до *регіоналізації*, що полягає у залученні до навчання у межах регіону, створенні регіональних університетських мереж для сприяння інтернаціоналізації вищої освіти; *тенденцію* до розвитку *внутрішньої* інтернаціоналізації – розширення доступу до міжнародної вищої освіти для широких верств населення на основі розвитку електронної освіти; *тенденцію* до поширення економічної зорієнтованості на *отримання доходу* від освітніх послуг на міжнародному рівні; *тенденцію* до посилення ролі та пріоритетності *інтеркультурної* компетентності при працевлаштуванні; *тенденцію* до формування цінностей у контексті *глобального громадянства* у системі вищої освіти; *тенденцію* до поширення *англійської мови* як засобу міжнародного (міжнаціонального) спілкування глобалізованого світу у вищій освіті й науці).

У висновках до розділу зазначено, що разом з перевагами зростають ризики і негативні наслідки, що несе інтернаціоналізація: вплив інтелекту, гомогенізація культур, конкурентна боротьба університетів, комерціалізація вищої освіти.

У **четвертому розділі** – «*Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти в університетах світу*» – ідентифіковано й описано інституційні моделі інтернаціоналізації вищої освіти та відповідні механізми інтернаціоналізації у провідних університетах досліджуваних країн; охарактеризовано основні складові інституційних стратегій: академічну мобільність, програми спільних / подвійних ступенів та можливості онлайн навчання.

Здійснено обґрунтовану вибірку університетів для дослідження на основі Шанхайського рейтингу університетів світу (2016 р.), рейтингу Таймз (2016–2017 р.) та з урахуванням географічного представництва країн різних регіонів світу.

Досліджено інтернаціоналізацію у 21 європейському університеті, 12 університетах Північної та Південної Америки, 18 університетах країн Азії, Африки, Океанії. Виявлено, що інтернаціоналізацію здійснюють міжнародні офіси університетів. Визначено й описано основні складові інтернаціоналізації вищої освіти інституційного рівня, які реалізуються в університетах досліджуваних країн.

Ідентифіковано дві моделі інтернаціоналізації за результатами аналізу та узагальнення інституційних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти – традиційну, складові якої наявні в усіх університетах, та комплексну, що передбачає додаткові складові. Виявлено, що *традиційна модель* інтернаціоналізації включає такі основні складові: мобільність (вхідна / вихідна); інтернаціоналізація курикулуму; міжнародне співробітництво у сфері досліджень; партнерські зв'язки із закордонними закладами. *Комплексна* модель додатково до вищезазначених складових включає міжнародні освітні програми спільних / подвійних дипломів / ступенів; філії за кордоном; спільні кафедри / дослідницькі лабораторії; онлайн / електронні навчальні курси.

На *рис. 1* представлено комплексну інституційну модель інтернаціоналізації вищої освіти.

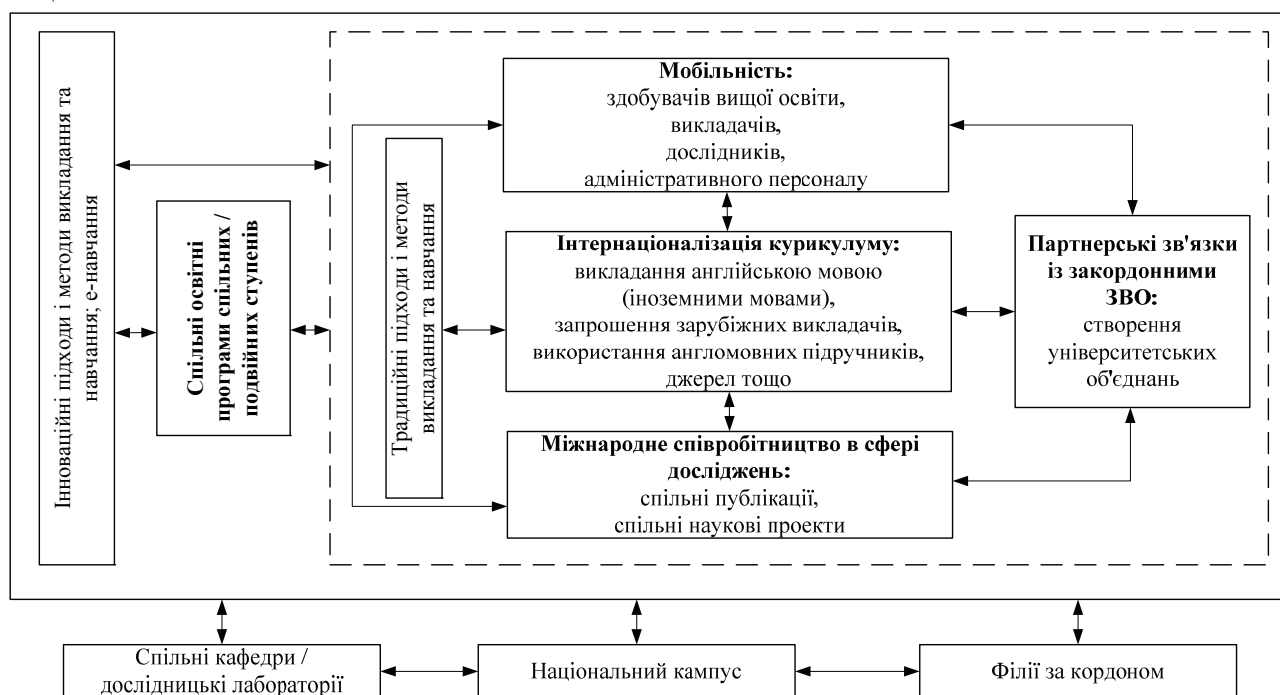

Рис. 1. Комплексна інституційна модель інтернаціоналізації

Досліджено академічну мобільність як ключову складову інституційних стратегій інтернаціоналізації вищої освіти. Зазначено, що до запровадження Болонського процесу (1999 р.) були спроби збільшити міжнародну мобільність студентів. Прикладом є Конвенція про визнання кредитів і кваліфікацій (1997 р.). Питання академічної мобільності розглядалося на усіх зустрічах міністрів освіти країн – учасниць Болонського процесу.

З'ясовано, що інтернаціоналізація курикулуму, наукових досліджень та віртуальна інтернаціоналізація активно впроваджуються університетами.

Доведено, що медіатехнології створили сприятливіші умови для інтернаціоналізації вищої освіти. Заклади вищої освіти пропонують транснаціональні програми у різноманітних формах, включаючи й електронну.

Узагальнено завдання, які визначені в стратегіях інтернаціоналізації вищої освіти:

- 1) сприяти мобільності студентів, викладачів, адміністративного персоналу, дослідників;
- 2) вирішити проблеми дисбалансу кредитної та ступеневої мобільності, що впливають із суттєвої різниці у системах вищої освіти і фінансуванні;
- 3) підтримувати академічних і адміністративних співробітників у подальшому розвитку інтернаціоналізації вищої освіти;
- 4) сприяти співробітництву закладів вищої освіти і промисловості у контексті мобільності студентів, викладачів і дослідників;
- 5) приділяти увагу внутрішній інтернаціоналізації, інтегруючи міжнародний та міжкультурний виміри в освітні програми для всіх студентів;
- 6) розробляти програми спільних / подвійних ступенів, механізми впровадження та гарантії якості;
- 7) використовувати цифрове навчання як інструмент для розвитку внутрішньої інтернаціоналізації вищої освіти;
- 8) здійснювати інтернаціоналізацію вищої освіти на всіх рівнях освіти;
- 9) стимулювати двомовне і багатомовне навчання у системі освіти;
- 10) впроваджувати навчання іноземними мовами у закладах вищої освіти;
- 11) усунути бар'єри між інтернаціоналізацією наукових досліджень і освітою на всіх рівнях для більшої синергії та можливостей;
- 12) досліджувати інтернаціоналізацію з метою використання кращих практик та досвіду;
- 13) поліпшити збір статистичних даних, що стосуються мобільності людей / програм / інституцій / дослідницьких проектів.

У висновках до розділу зазначено, що більшість університетів світу реалізують традиційну модель інтернаціоналізації вищої освіти, основними складовими якої є: мобільність (вхідна / вихідна); інтернаціоналізація

курукулуму; міжнародне співробітництво у сфері досліджень; партнерські відносини із закордонними закладами.

У **п'ятому розділі** – «*Інтернаціоналізація вищої освіти України*» – проаналізовано політичні, економічні, соціальні, технологічні та нормативно-правові аспекти інтернаціоналізації вищої освіти (PESTL аналіз) України; виявлено сильні та слабкі сторони, а також можливості та ризики інтернаціоналізації вищої освіти; розроблено концептуальні основи інтернаціоналізації вищої освіти України на основі міжнародного досвіду та запропоновано відповідну модель їхньої реалізації.

З'ясовано сучасний стан інтернаціоналізації вищої освіти України за результатами PESTL аналізу:

- політичні аспекти: Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, участь України у міжнародних організаціях і програмах; сприятливий візовий режим; відсутність стратегії інтернаціоналізації вищої освіти України щодо створення, покращення іміджу вітчизняної вищої освіти, зокрема невизначена роль медіа; наявність Національного інформаційного центру академічної мобільності (ENIC) та Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України;

- економічні аспекти: витрати на вищу освіту складають відсоток ВВП на рівні розвинених країн, але розпорошені, а витрати на дослідження набагато нижчі; цінова політика ринку освітніх послуг є сприятливою для залучення іноземних студентів;

- соціальні аспекти: зміни у базових цінностях у контексті європейської інтеграції; негативні демографічні зміни; велика кількість закладів вищої освіти, що задовольняють попит на вищу освіту; запровадження освітніх програм, курсів іноземними мовами; наявність програм підтримки та адаптації для іноземних студентів;

- технологічні аспекти: наявність безкоштовних ресурсів на основі інформаційно-комунікаційних технологій для створення віртуального освітнього середовища та проведення електронних курсів; використання інформаційно-комунікаційних технологій для міжнародного маркетингу української вищої освіти;

- нормативно-правові аспекти: модернізоване освітнє законодавство відповідно до положень Болонського процесу; нормативно-правові документи, що регулюють міжнародну економічну діяльність у вищій освіті потребують узгодження з міжнародними документами, передусім з Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Уточнено характеристики інтернаціоналізації вищої освіти на національному рівні за результатами SWOT аналізу, основні з них представлені у *табл. 1*.

Основні характеристики інтернаціоналізації вищої освіти України

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<ul style="list-style-type: none"> – Європейська державна освітня політика (Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, асоційоване членство України у програмі ЄС «Горизонт 2020», стратегічні документи); – відповідне освітнє законодавство щодо забезпечення інтернаціоналізації вищої освіти; – наявність державних структур з академічної мобільності та міжнародної освіти; – ініціативний персонал університетів з досвідом реалізації міжнародних проектів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Відсутність університетів світового класу через невідповідність якісним параметрам світових рейтингів; – недосконале фінансове законодавство, зокрема щодо фінансової автономії університетів; – несформованість культури якості та академічна недоброчесність; – незадовільна якість вищої освіти; – низький рівень англійської компетентності студентів, викладачів і дослідників; – обмеженість англійської інформації щодо вищої освіти в Інтернет-просторі.
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<ul style="list-style-type: none"> – Розвиток потенціалу вищої освіти, науки, університетів, людей через участь в освітніх і дослідницьких програмах міжнародної співпраці ЄС (Еразмус+, Горизонт 2020); – створення привабливих для іноземних і міжнародних студентів вітчизняних освітніх програм і міжнародних спільних програм; – «кругообіг» інтелекту (<i>англ.</i> «brain circulation») 	<ul style="list-style-type: none"> – Невиконання зобов'язань у міжнародних проектах, особливо як грантхолдер, університетами через законодавчі фінансові обмеження щодо використання міжнародних грантів; – невизнання українських дипломів про вищу освіту; – невизначеність вітчизняної вищої освіти та університетів у світовому просторі; – «відплив» інтелекту (<i>англ.</i> «brain drain»)

Таким чином, сучасний стан інтернаціоналізації вітчизняної вищої освіти засвідчує актуальність створення науково обґрунтованої *концепції* інтернаціоналізації вищої освіти України, яка має на меті окреслити параметри результативної *моделі* розвитку інтернаціоналізації вищої освіти та створення позитивного міжнародного іміджу вищої освіти.

На *рис. 2* показано модель інтернаціоналізації вищої освіти України.

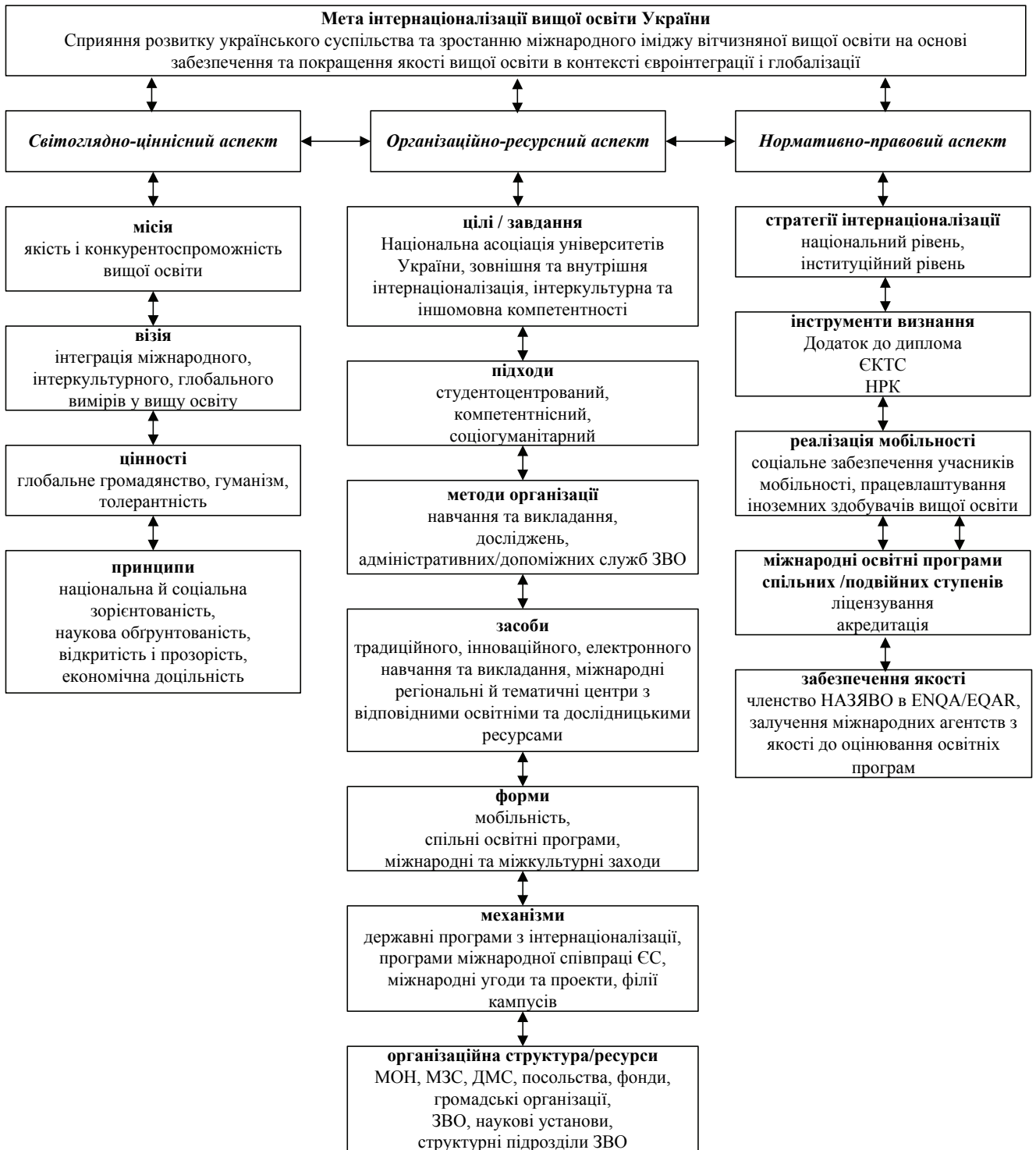

Рис. 2. Модель інтернаціоналізації вищої освіти України

Виокремлено *основні аспекти* розвитку інтернаціоналізації вищої освіти України та їхні *змістові складові*:

- світоглядно-ціннісний аспект (місія, візія, цінності, принципи);
- організаційно-ресурсний аспект (цілі та завдання, підходи, методи організації, засоби, форми, механізми, організаційна структура / ресурси);

– нормативно-правовий аспект (законодавче врегулювання: інструментів визнання, реалізації мобільності, запровадження міжнародних програм спільних / подвійних ступенів, механізмів забезпечення якості вищої освіти).

Отже, за результатами дослідження міжнародного досвіду розроблено *концептуальні основи* інтернаціоналізації вищої освіти України з урахуванням тенденцій та особливостей інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному, регіональному, національному вимірах та запропоновано відповідну модель їхньої реалізації.

Згідно із світовим та європейським досвідом доцільними характеристиками інтернаціоналізації вищої освіти України визначено такі.

1. Світоглядно-ціннісний аспект:

– *місія, візія, цінності* спираються на визначені національними та міжнародними стратегічними документами пріоритети та ціннісні орієнтири розвитку вищої освіти та пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти, кращий досвід провідних країн світу. Серед таких пріоритетів – забезпечення та поліпшення якості вищої освіти та досліджень у глобальному вимірі; конкурентоспроможність; розширення та збалансованість міжнародної мобільності; інтеграція міжнародного, інтеркультурного, глобального вимірів у цілі, функції та процеси вищої освіти задля служіння суспільству; глобальне громадянство; гуманізм, толерантність;

– система *принципів*: національної та соціальної зорієнтованості, наукової обґрунтованості, відкритості й прозорості, економічної доцільності.

2. Організаційно-ресурсний аспект:

– *цілі та завдання* формуються з урахуванням тенденцій розвитку інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі та тенденцій, виявлених у провідних країнах світу. Таким чином, необхідно передбачити створення національної асоціації університетів України та участь у розбудові регіональних університетських мереж, зокрема Європейської асоціації університетів, для сприяння інтернаціоналізації вищої освіти та заохочення студентів до навчання у Європейському просторі вищої освіти, частиною якого є система вищої освіти України. В умовах обмеженості ресурсів перспективним вбачається розвиток внутрішньої інтернаціоналізації на основі розвитку електронної освіти, яка сприяє доступу до вищої освіти для широких верств населення за обома векторами, тобто закордонна вища освіта – для українських студентів, а вітчизняна – для іноземних студентів. Необхідно підвищувати інтеркультурну компетентність стейкхолдерів. Поширення економічної зорієнтованості на отримання доходу від освітніх послуг на міжнародному рівні, що вимагає постійного моніторингу якості вищої освіти та її покращення задля конкурентоздатності на міжнародному ринку освітніх послуг. Ураховуючи тенденції, виявлені у країнах світу, вітчизняна система вищої освіти

має орієнтуватися на змішаний підхід до інтернаціоналізації, використовуючи елементи глобального та регіонального, інноваційного та традиційного контекстів розвитку інтернаціоналізації. А саме – через поглиблення та поширення орієнтації на глобальний ринок освітніх послуг та розвиток існуючих (традиційних) і системне впровадження новітніх форм інтернаціоналізації;

– *підходи, методи організації, засоби, форми, механізми* у вищій освіті на національному та інституційному рівнях у контексті інтернаціоналізації потребують суттєвого перегляду в умовах впливу виявлених зовнішніх та внутрішніх чинників.

Інтернаціоналізація *зовнішня* включає такі види міжнародної діяльності: мобільність студентів – навчання, стажування або науково-дослідницькі програми на період до року за кордоном; мобільність дослідників і викладачів з метою викладання і проведення наукових досліджень, технічної допомоги та консультування; творчі відпустки та професійний розвиток за кордоном; мобільність програм через розвиток нових типів освітніх програм: франчайзинг, програми-близнюки, подвійні ступені / дипломи; міжнародні освітні та дослідницькі проекти, платформи електронного навчання.

Інтернаціоналізація *внутрішня* передбачає включення інтеркультурного та міжнародного вимірів у викладання та навчання, наукові дослідження, позааудиторну діяльність; взаємовідносини з місцевими культурними й етнічними групами; інтеграцію іноземних студентів, викладачів і вчених в університетське життя і діяльність. З метою розвитку внутрішньої інтернаціоналізації, враховуючи вітчизняні досягнення у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, *віртуальна* інтернаціоналізація, що передбачає включення різних міжнародних аспектів у дослідницьку, освітню та адміністративну діяльність закладів вищої освіти на основі використання сучасних інформаційних технологій, є актуальною для України. Зазначені форми та підходи сприятимуть мінімізації дисбалансу вхідної та вихідної мобільності у країні.

Щодо сприяння розвитку інтернаціоналізації на інституційному рівні, то ідентифіковані у дослідженні *інституційні моделі* інтернаціоналізації вищої освіти, які реалізуються в університетах різних країн, є прикладом для запозичення кращих стратегій та практик. В українських умовах довгострокової невизначеності адекватною вбачається *традиційна* модель, яка включає мобільність, інтернаціоналізацію курикулуму, міжнародне співробітництво у сфері досліджень, партнерські відносини із закордонними закладами, яку можна розширити, додавши такий елемент *комплексної* моделі, як міжнародні освітні програми подвійних дипломів / ступенів та електронні навчальні курси.

Методи організації *навчання та викладання через:* інтеграцію міжнародних матеріалів, курсів, міжкультурних кейсів, рольових ігор і довідкових матеріалів

до освітніх програм; участь представників місцевих культурних та етнічних груп в освітній діяльності, науково-дослідницьких ініціативах, позааудиторних заходах і проектах ЗВО; інтеграцію; дослідників, вчених з міжнародним досвідом у заходи на території кампусу ЗВО; залучення іноземних здобувачів вищої освіти до місцевих культурних та інших організацій шляхом проведення стажувань, прикладних досліджень; запрошення міжнародних/іноземних експертів, викладачів до ЗВО;

досліджень через: спільні дослідницькі проекти; публікації спільних статей і доповідей; наукове стажування або науково-дослідницькі програми за кордоном;

адміністративних / допоміжних служб ЗВО через: міжнародні проекти; стажування за кордоном; міжнародні обміни.

Роль держави особливо важлива у конкурентній боротьбі за талановитих студентів і вчених, де успіх у перспективі приноситиме як короткострокові, так і довгострокові економічні вигоди, особливо зважаючи на демографічні аспекти в Україні. *Механізмами* щодо досягнення результату є програми міжнародної співпраці ЄС (Еразмус+, Горизонт 2020), державні програми підтримки інтернаціоналізації вищої освіти, зокрема конкурсні стипендії для навчання за кордоном за пріоритетними напрямками, угоди про співпрацю із закордонними ЗВО.

Модернізація змісту вищої освіти, розроблення та запровадження новітніх *методів* викладання і навчання, використання електронних *засобів та технологій*, імплементація *інструментів визнання* результатів навчання у контексті мобільності, а також постійне поліпшення якості викладання і навчання заснованих на дослідженнях, покликані забезпечити підготовку конкурентоздатних фахівців з інтеркультурними компетентностями, здатних жити та працювати у спільнотах із культурним розмаїттям як у своїх країнах, так і за кордоном.

Організаційна та ресурсна підтримка процесів інтернаціоналізації на національному та інституційному рівнях однаково важлива. На національному рівні ключову роль відіграють такі суб'єкти інтернаціоналізації вищої освіти: Міністерство освіти і науки (МОН), Міністерство закордонних справ (МЗС), Державна міграційна служба (ДМС); міжнародні організації та міжнародні мережі університетів глобального масштабу, освітні та дослідницькі програми, фонди, регіональні мережі університетів у Європейському просторі вищої освіти, національні організації, фонди, заклади вищої освіти, наукові установи, неурядові організації. На інституційному рівні ключову роль відіграє організаційна структура, де наявні підрозділи з міжнародної діяльності, служби академічної мобільності, проектні офіси, інші структури, зорієнтовані на розвиток інтернаціоналізації у закладі вищої освіти.

3. Нормативно-правовий аспект. Реалізація результативної моделі інтернаціоналізації потребує модернізації законодавчої бази стосовно інтернаціоналізації освітньої, наукової і науково-технічної діяльності. Зокрема, необхідним є розроблення національної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти та інституційних стратегій; законодавче врегулювання: інструментів визнання (Національна рамка кваліфікацій, НРК; Додаток до диплома; Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, ЄКТС), результатів навчання у межах академічної мобільності; механізмів реалізації мобільності (соціальне забезпечення учасників мобільності, працевлаштування іноземних студентів); ліцензування, запровадження та акредитація міжнародних освітніх програм спільних / подвійних ступенів, зокрема англомовних; механізмів забезпечення якості вищої освіти, заснованих на міжнародних стандартах (членство Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) у Європейській асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA) / Європейському реєстрі забезпечення якості вищої освіти (EQAR); нових підходів до фінансування вищої освіти та досліджень, до економічної діяльності закладів вищої освіти; створення національного рейтингу університетів.

У висновках до розділу зазначено, що сильними сторонами інтернаціоналізації вищої освіти України є: європейський вектор державної політики щодо розвитку вищої освіти; відповідна нормативно-правова база для інтернаціоналізації вищої освіти; ініціативний персонал в університетах. На основі аналізу світового досвіду розроблено концептуальні основи інтернаціоналізації вищої освіти України та відповідну модель їхньої реалізації.

ВИСНОВКИ

У монографії на підставі аналізу міжнародного досвіду здійснено теоретичне узагальнення важливої наукової проблеми – інтернаціоналізації вищої освіти. Отримані результати підтвердили вихідну гіпотезу, а реалізовані мета і завдання дослідження дали змогу сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. Теоретичний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників доводить, що інтернаціоналізація є об'єктом дослідження у дисертаціях, монографіях, наукових статтях. Проблема інтернаціоналізації перебуває у полі досліджень з 1980-х рр. ЮНЕСКО, ОЕСР, ЄС, Рада Європи та Світовий банк фінансують дослідження інтернаціоналізації різних країн. На прикладі ЮНЕСКО продемонстровано підтримку міжнародної освіти (інтернаціоналізації) з часу створення цієї організації. Охарактеризовано інші суб'єкти інтернаціоналізації вищої освіти: Європейську асоціацію університетів, Міжнародну асоціацію університетів, Канадське бюро міжнародної освіти, Центр інтернаціоналізації

вищої освіти та ін. Водночас в Україні інтернаціоналізація вищої освіти є недостатньо дослідженою.

Науковці акцентують увагу на таких аспектах процесу інтернаціоналізації: академічна мобільність, набір іноземних студентів, поліпшення якості викладання / навчання / досліджень, відкриття філій у зарубіжних країнах. Визначення інтернаціоналізації вищої освіти Г. де Віта взято за основу. *Інтернаціоналізація вищої освіти* – цілеспрямований процес інтеграції міжнародного, інтеркультурного або глобального вимірів у цілі, функції та надання вищої освіти з метою поліпшення якості освіти і досліджень для студентів та персоналу, а також значущого внеску в суспільство. Крім того, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволив виокремити віртуальну інтернаціоналізацію, яка передбачає отримання іноземної освіти в режимі онлайн. Конкретизовано термін «віртуальна інтернаціоналізація». Зокрема вказано, що віртуальну інтернаціоналізацію слід проводити з метою внутрішньої інтернаціоналізації вищої освіти. Аналіз зарубіжних джерел дозволив простежити еволюцію терміна «інтернаціоналізація». Синонімічними до нього є терміни «міжнародна освіта», «глобальна освіта», «освіта задля миру». Виникли й нові терміни, а саме: «транснаціональна освіта», «освіта без кордонів», «офшорна освіта», «транскордонна освіта», а також «транснаціоналізація», «мультинаціоналізація» «регіоналізація». Зауважимо, що ці дескриптори відносяться до поняття кордонів і значно відрізняються від попередніх ключових понять, які більше стосуються культури.

2. Тенденціями інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі є: *регіоналізація інтернаціоналізації*, що полягає у створенні регіональних університетських мереж для сприяння інтернаціоналізації вищої освіти та заохоченні студентів до навчання в регіоні; розвиток *внутрішньої інтернаціоналізації* на основі розвитку електронної освіти, яка сприяє розширенню доступу до іноземної освіти для широких верств населення; поширення економічної зорієнтованості на *отримання доходу* від освітніх послуг на міжнародному рівні; посилення ролі та пріоритетності *інтеркультурної компетентності* при працевлаштуванні; формування цінностей в контексті *глобального громадянства* в системі вищої освіти; *поширення англійської мови* як засобу міжнародного (міжнаціонального) спілкування глобалізованого світу у вищій освіті й науці.

3. Охарактеризовано соціогуманітарний підхід до інтернаціоналізації, який полягає у вихованні громадян, здатних жити і працювати в умовах глобалізованого світу та мультикультурного середовища. Освіта глобального громадянства вказує, як освіта може розвивати знання, навички, цінності, відношення та інші компетентності студентів, необхідні для світу більш

справедливого, мирного, толерантного, інклюзивного, надійного і екобезпечного. Така освіта являє собою концептуальний зсув у тому, що визнає значимість освіти в розумінні й вирішенні глобальних проблем у соціальних, політичних, культурних, економічних і екологічних аспектах. Освіта глобального громадянства спонукає до дій, партнерства, діалогу та співпраці у рамках формальної та неформальної освіти. Також існують спільні й взаємодоповнюючі цілі, підходи, результати навчання та інші освітні програми, такі як міжкультурна освіта і освіта для здоров'я, освіта для стійкого розвитку.

4. З'ясовано, що інтернаціоналізація зумовлена зовнішніми і внутрішніми чинниками. Зовнішні чинники: економічний глобалізм, глобальний ринок праці, панування неоліберальної політики, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, масовизація вищої освіти, міжнародні організації (фонди тощо), міжнародні рейтинги університетів.

На національному рівні серед чинників інтернаціоналізації виокремлено: політичні – міжнародна політика, національна та регіональна ідентичність; законодавство, національна безпека, технічна допомога, мир і суспільне взаємне розуміння; економічні – рівень конкурентоздатності економіки, стан ринку праці, фінансові стимули для закладів вищої освіти та державних структур; соціально-культурні – національна культурна ідентичність, міжкультурне розуміння, розвиток громадянства, соціальний розвиток; академічні – міжнародний аспект наукових досліджень і викладання, розширення академічного горизонту – академічна свобода, організаційний потенціал, профіль і статус, якість вищої освіти й міжнародні академічні стандарти.

На інституційному рівні внутрішні чинники інтернаціоналізації вищої освіти – місія, візія, цінності, пріоритети, політика і традиції, а також фінансово-матеріальний стан, імідж закладу вищої освіти; позиція та відношення студентів, викладачів і адміністрації тощо.

5. Дослідження інтернаціоналізації вищої освіти виявило, що немає стратегії інтернаціоналізації єдиного зразка, яку реалізують усі країни. Кожна країна проводить інтернаціоналізацію відповідно до своїх державних пріоритетів, можливостей та бачення. Встановлено, що національні стратегії інтернаціоналізації мають такі країни: Німеччина, Фінляндія, США, Канада, Японія, Австралія. Стратегія інтернаціоналізації інтегрована у загальну стратегію розвитку вищої освіти наявна в таких країнах: Франція, Італія, Польща, ПАР, Єгипет, Нова Зеландія, Великобританія, Китай, Бразилія, Колумбія.

Глобальний та інноваційний контекст інтернаціоналізації через поглиблення та поширення орієнтації на глобальний ринок освітніх послуг та системне впровадження існуючих і новітніх форм інтернаціоналізації є тенденцією національних стратегій країн – лідерів міжнародної вищої освіти (Австралія,

Великобританія, Канада, Німеччина, США, Франція).

Регіональний та традиційний контекст інтернаціоналізації через орієнтацію на регіональний ринок освітніх послуг і розвиток академічної мобільності на регіональному та національному рівнях (інші країни). Виявлено, що спільними елементами стратегій для всіх країн є: мобільність, інтернаціоналізація курикулуму, партнерські зв'язки з університетами.

Аналіз стратегій засвідчив, що інтернаціоналізація має позитивний вплив на розвиток системи вищої освіти в цілому: інтернаціоналізація поліпшує якість викладання і навчання, а також підготовку студентів до життя і праці в глобалізованому світі; політика регіонального / національного рівня впливає на інституційну політику інтернаціоналізації; розширення міжнародної (і особливо вихідної) мобільності студентів є одним з ключових напрямів в інституційній політиці інтернаціоналізації; разом з міжнародною мобільністю студентів пріоритет надається міжнародному співробітництву в галузі досліджень і міжнародним стратегічним партнерським відносинам; більшість національних стратегій зосереджена на мобільності, короткострокових або довгострокових економічних вигодах, наборі й підготовці талановитих студентів і вчених; існує підвищена конкуренція з боку країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, оскільки вони стають конкурентоспроможними учасниками на ринку міжнародної освіти; існує перехід від набору іноземних студентів для короткострокової економічної вигоди до залучення талановитих іноземних студентів і вчених, зокрема у сфері провідних галузей знань (*англ.* Science, Technology, Engineering and Mathematics – STEM), щоб задовольнити потреби наукових кіл і промисловості, які обумовлені демографічними тенденціями, недостатньою кількістю місцевих студентів у цих галузях, а також підвищеним попитом на інновації в економіці знань; схеми фінансування вищої освіти, плата за навчання та стипендії впливають на стратегії вищої освіти; підвищення прозорості та поліпшення фінансування необхідні для розширення можливостей співробітництва; спільні ступені визнаються важливими для майбутнього інтернаціоналізації вищої освіти; визнається необхідність співробітництва вищої освіти і промисловості в контексті мобільності студентів і викладачів, спираючись на підвищену увагу до працевлаштування у програмі Еразмус+; академічний та адміністративний персонал грає важливу роль в інтернаціоналізації вищої освіти.

Особливістю інтернаціоналізації у кранах-лідерах є низька вихідна мобільність. Європейські заклади вищої освіти недостатньо використовують електронне навчання для інтернаціоналізації вищої освіти.

6. Досліджено інтернаціоналізацію у провідних університетах світу та ідентифіковано інституційні моделі інтернаціоналізації. З'ясовано, що моделі відрізняються на організаційному рівні, зокрема в університетах створені офіси

міжнародних зв'язків або міжнародне співробітництво є в компетенції проректорів університету. *Традиційну модель*, яка включає мобільність (вхідна / вихідна); інтернаціоналізацію курикулуму; міжнародне співробітництво у галузі досліджень; партнерські відносини з іноземними закладами; реалізують більшість із досліджуваних університетів. *Комплексну модель*, яка включає мобільність (вхідна / вихідна); інтернаціоналізацію курикулуму; міжнародне співробітництво у галузі досліджень; партнерські відносини з іноземними закладами; а також міжнародні освітні програми спільних / подвійних дипломів / ступенів; філії за кордоном; спільні кафедри / дослідницькі лабораторії; онлайн / електронні навчальні курси) реалізують: Мюнхенський університет імені Людвіга-Максиміліана; університети П'єра і Марії Кюрі, Провансу Екс-Марсель, Глазго; Гайдельберзький університет Рупрехта-Карла; Кембриджський, Боннський, Страсбурзький, Токійський, Осацький університети.

7. Сучасний стан інтернаціоналізації вітчизняної вищої освіти засвідчує актуальність створення науково обґрунтованої *концепції* інтернаціоналізації вищої освіти України, яка має на меті окреслити параметри *ефективної моделі* розвитку інтернаціоналізації вищої освіти та створення її позитивного міжнародного іміджу, а також визначити перехід від нинішньої стану інтернаціоналізації до такого, що відповідає принципам і пріоритетам Європейського простору вищої освіти, Європейського дослідницького простору, світовим тенденціям з урахуванням при цьому національних традицій і особливостей.

За результатами дослідження міжнародного досвіду розроблено *концептуальні основи* інтернаціоналізації вищої освіти України з урахуванням тенденцій та особливостей інтернаціоналізації вищої освіти в глобальному, регіональному та національному вимірах. Виокремлено *основні аспекти* розвитку інтернаціоналізації вищої освіти України та їхні *змістові складові*:

- світоглядно-ціннісний аспект (місія, візія, цінності, принципи);
- організаційно-ресурсний аспект (цілі та завдання, підходи, методи, засоби, форми, механізми, організації та ресурси);
- нормативно-правовий аспект (законодавче врегулювання: інструментів визнання, реалізації мобільності, запровадження спільних освітніх програм, механізмів забезпечення якості вищої освіти).

Зазначено, що інтернаціоналізація вищої освіти України повинна базуватися на системі *принципів*: національна та соціальна зорієнтованість; наукова обґрунтованість; відкритість і прозорість; економічна доцільність; на студентоцентрованому, компетентнісному та соціогуманітарному *підходах*; на інтеркультурних і громадянських *цінностях*.

Національні особливості та традиції у міжнародній діяльності та інтернаціоналізації вищої освіти зумовлюють доцільність поступових

трансформацій залежно від швидкості та якості контекстуальних перетворень у системі вищої освіти. Тож актуальним для України є розроблення *стратегії інтернаціоналізації вищої освіти* на певний перехідний період, що представить відповідну систему принципів, підходів, методів і набір дій і напрямів освітньої, дослідницької, адміністративної діяльності, за допомогою яких реалізується місія та візія інтернаціоналізації вищої освіти, досягаються довгострокові цілі суспільно-гуманітарного, політичного, економічного, академічного розвитку вищої освіти у глобальному та регіональному вимірах.

Урахування основних наукових результатів дисертаційного дослідження дає підстави запропонувати практичні *рекомендації* щодо інтернаціоналізації на таких рівнях:

законодавчому: розроблення національної стратегії інтернаціоналізації; створення державних програм щодо навчання за кордоном за пріоритетними напрямками; побудова національного університетського рейтингу з урахуванням показників інтернаціоналізації; врегулювання щодо працевлаштування академічного персоналу із зарубіжних країн; розвитку інструментів визнання, зокрема в межах академічної мобільності; механізмів реалізації мобільності; запровадження спільних освітніх програм подвійних / спільних ступенів, зокрема англомовних; механізмів забезпечення якості вищої освіти заснованих на міжнародних стандартах; нових підходів до фінансування вищої освіти та досліджень, до економічної діяльності закладів вищої освіти; удосконалення нормативно-правового забезпечення щодо навчання іноземних студентів;

організаційно-адміністративному: розроблення інституційних стратегій інтернаціоналізації; створення служб академічної мобільності в закладах вищої освіти, завданнями яких є організація мобільності, забезпечення визнання результатів навчання; проектних офісів;

організаційно-методичному: залучення закладів вищої освіти до участі в національному та міжнародних рейтингах шляхом фінансово-економічних стимулів; запровадження англомовних освітніх програм;

освітньо-дослідницькому: створення тематичних центрів передового досвіду в конкурентних дослідницьких галузях для залучення іноземних фахівців і докторантів до спільних досліджень.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми інтернаціоналізації вищої освіти, тому в подальшому доцільно: дослідження новітніх технологій та механізмів інтернаціоналізації вищої освіти; дослідження розвитку освітніх програм спільних / подвійних дипломів / ступенів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід : монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
2. Дебич М. А. Мобільність студентів і якість вищої освіти в європейському освітньому і науковому просторі. *Вища школа*. 2019. № 1 (155). С. 34–50.
3. Дебич М. А. Інтернаціоналізація вищої освіти як індикатор її якості в умовах глобалізації. *Інноваційна педагогіка*. Одеса. ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2019. Вип. 13. Т. 1. С. 50–53.
4. Дебич М. А., Гуменна О. А. Підвищення якості вищої освіти через інтернаціоналізацію навчального процесу – світова тенденція. *Вища школа*. 2019. № 3 (176). С. 54–61.
5. Дебич М. А. Імплементация програм подвійних / спільних ступенів: теоретичний аналіз. *Вища школа*. 2017. № 3 (152). С. 41–50.
6. Дебич М. А. Перспективи розвитку інтернаціоналізації вищої освіти: європейський вимір для України. *Вища школа*. 2017. № 2 (151). С. 33–42.
7. Дебич М. А. Нові можливості інтернаціоналізації вищої освіти: електронне навчання. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2016. № 3. [Електронне видання]. Режим доступу: <http://elite-journal.org/zmist-2/>.
8. Дебич М. А., Степаненко І.В. Інтернаціоналізація як інструмент розвитку лідерського потенціалу університету : навч. пос. К. : Пріоритети. 2017. 44 с.
9. Дебич М. А. Інтернаціоналізація вищої освіти в глобалізованому світі: тенденції та виклики. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка*. Серія : Педагогіка. Кременець, Кременец. обл. гуманіт.-пед. ін-т ім. Т. Шевченка. 2016. С. 31–40.
10. Дебич М. А. Роль интернационализации образования в воспитании гражданина мира. *Вестник высшей школы (Alma mater)*. М. 2016. № 5. С. 29–32.
11. Debych M. A. Student Mobility in Ukraine: Opportunities and Obstacles. *The Caucasus: Economic and Social Analysis Journal of Southern Caucasus. Referred Journal*. V. 29, issue 03. Tbilisi, Georgia. 2016. P. 4–7. Режим доступу : <http://sc-media.org/upload/files/gulustan-bssjar/2014/29.03.2016.pdf>.
12. Debych M. A. Virtual Internationalization: Benefits and Drawbacks of E-Learning. *Науковий огляд*. 2016. № 3 (24). С. 93–98.
13. Дебич М., Сікорська І. Обґрунтування інтернаціоналізації вищої освіти в працях зарубіжних науковців. *Innovative solutions in modern science. Scientific journal*. Dubai. 2016. №. 1 (1). С. 72–79. Режим доступу : <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/issue/viewFile/45/32>.

14. Дебич М. А. Аналіз зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти: теорія і практика. *Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис : тем. вип. «Наука і вища освіта»*. К. : ІВО НАПН України, 2015. № 2. Дод. 1. С. 20–25.

15. Дебич М. А. Імплементация програм спільних/подвійних ступенів: досвід вищої школи Ірландії. *Вища освіта України*. 2015. № 3 (58). С. 77–84.

16. Дебич М. А. Механізми інтернаціоналізації: програми спільних / подвійних ступенів у Європейському просторі вищої освіти. *Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис : тем. вип. «Європейська інтеграція вищої освіти України у контексті Болонського процесу»*. № 3. Дод. 2. 2015. С. 252–268.

17. Дебич М. А. Культурно-гуманитарний аспект вищого образования. *RELGA*, Ростов-на-Дону. 2015. № 06 (294). Режим доступу: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tguwww.woa/wa/Main?textid=4250&level1=main&level2=articles>.

18. Дебич М. А. Різноманітність теорій інтернаціоналізації вищої освіти у розвинених державах світу. *Вища школа*. 2015. № 6 (129). С. 49–59.

19. Дебич М. А. Європейський підхід до інтернаціоналізації вищої освіти. *Вища освіта України*. 2015. № 1 (56). С. 75–80.

20. Дебич М. А. Оптимізація суспільно-гуманітарної складової у підготовці студентів: міжнародний досвід. *Вища школа*. 2014. № 10 (123). С. 53–62.

21. Дебич М. А. Гуманітарна культура студентів: виклики сьогодення й майбутнього. *Проблеми освіти: наук. зб.* К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2014. Вип. № 79. С. 263–268.

22. Дебич М. А. Суспільно-гуманітарні профілі підготовки у вищих школах країн ОЕСР. *Проблеми освіти: наук. зб.* К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2014. Вип. № 78. Ч. 2. С. 103–109.

23. Дебич М. А. Труднощі створення випереджальної вищої освіти в умовах сучасних змін ринків праці (досвід країн ОЕСР). *Вища освіта України*. 2014. № 1 (52). С. 85–90.

24. Дебич М. А. Завдання вищої освіти у забезпеченні вимог ринку праці (досвід країн ОЕСР). *Вища школа*. 2014. № 2 (116). С. 50–58.

25. Дебич М. А. Еволюція вищої освіти на зламі століть та перспективи її розвитку. *Вища освіта України*. 2013. № 4 (51). С. 107–113.

26. Дебич М. А. Інтернаціоналізація світової вищої освіти й інтеграція України в європейський освітньо-науковий простір. *Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис : тем. вип. «Наука і вища освіта»*. К. : ІВО НАПН України, 2013. № 2. Дод. 1. С. 134–141.

27. Дебич М. А. Аналіз підходів до оцінювання роботи провідних кафедр і кращих ВНЗ: Україна і Європа. *Проблеми освіти : наук. зб.* К. : Інститут

інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. Вип. № 77. Ч. 1. С. 241–246.

28. Дебич М. А. Интернационализация мирового высшего образования и интеграционные надежды Украины. *RELGA*, Ростов-на-Дону. 2013. № 11 (267). Режим доступу : <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=3579&level1=main&level2=articles>.

29. Дебич М. А. Світові явища інтеграції у вищій освіті та перспективи участі України в європейських проектах. *Шлях освіти*. 2013. № 2 (67). С. 18–20.

Наукові праці апробаційного характеру

30. Дебич М. А. Інтернаціоналізація наукових досліджень в умовах інтеграції України до світового наукового простору. *Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. науковців, викладачів та аспірантів ; 26–27 травня 2017 р., Сєверодонецьк / за заг. ред. Крсек О.Є. Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 225–227.

31. Дебич М. А. Інтернаціоналізація вищої освіти: український вимір. *Освіта і доля нації: Сучасна школа: тенденції розвитку і рефлексія досвіду* : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. ; 19–20 травня, 2017 р. Харків : ХНПУ, 2017. С. 63–66.

32. Дебич М. А. Електронне навчання: нова тенденція у розвитку вищої освіти. *Класичний університет у контексті викликів епохи (Classic University in the Context of Challenges of the Epoch)* : матеріали українсько-польської Міжнар. наук. конф. ; 22–23 вересня 2016 р., Київ / [уклад.: А. С. Філіпенко та ін.]. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016. С. 182–184.

33. Дебич М. А. Інтернаціоналізація як тенденція розвитку сучасної університетської освіти. *Ідея університету у європейському і національному вимірах* : збірник тез наук.-практ. конф., 2016. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 21–22.

34. Debych M. A. The Role of Social Sciences and Humanities in the Globalized World. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики*: матеріали всеукр. наук. конф. ; 29–30 червня 2016 р., Дніпро / наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро : Роял Принт, 2016. С. 92–94.

35. Дебич М. А. Роль суспільних та гуманітарних наук в інтернаціоналізації освіти та вихованні громадян світу. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект* : матеріали II наук.-практ. конф. ; 24–25 березня 2016 р., Черкаси / відп. ред. Т. О. Дроздова. Черкаси : ЧДТУ, 2016. С. 162–169.

36. Дебич М. А. Модернізація вищої освіти в контексті Болонського процесу: подвійні / спільні ступені. *Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутня* : тези доповідей XI Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. В. Балабіна. К. : ВІКНУ, 2015. С. 392–393.

37. Дебич М. А. Нові тенденції Болонського та інших європейських процесів формування спільного освітньо-наукового простору. *Філософські проблеми сучасності*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. / редкол. Берегова Г. Д., Герасимова Е. М., Лень Т. В. й ін. Херсон : РВВ «Колос», 2015. С. 48–50.

38. Дебич М. А. Інтернаціоналізація вищої освіти: культурно-гуманітарний вимір. *Нова парадигма* : [журнал наукових праць]. голов. ред. В. П. Бех. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. № 127. С. 215–218.

39. Дебич М. А. Гуманітарні та соціальні науки у вищій освіті зарубіжних країн: зб. матеріалів круглого столу «*Організація діяльності випускової кафедри в умовах інтеграції освіти*»; 25 вересня 2014 р. . К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2014. С. 26–29.

40. Дебич М. А. Достижения и проблемы развития высшего образования: мир и Украина. *Формирование гражданской идентичности личности в процессе этнокультурной социализации в системе непрерывного образования*: сб. науч. тр. отв. ред. И. В. Кожанов. Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2013. № 2. С. 22–25.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

41. Дебич М. А., Горбунова Л. С., Зінченко В. В., Сікорська І. М., Степаненко І. В., Шипко О. М. Механізми інтернаціоналізації університетів Європейського Союзу: культурно-гуманітарний вимір. Культурно-гуманітарні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій: монографія; за ред. І.В. Степаненко. К.: ІВО НАПН України, 2018. С. 131–172.

42. Дебич М. А., Степаненко І. В. Навчання іноземних студентів в Україні: стан проблеми, перспективи. *Вища освіта України*. 2017. № 4 (67). С. 48–55.

43. Дебич М. А., Горбунова Л. С., Зінченко В. В., Степаненко І. В., Шипко О. М. Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти у країнах Європи: Франції, Фінляндії, Італії. *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти на основі культурно-гуманітарних стратегій* (частина II) : препринт (аналітичні матеріали); за ред. І. В. Степаненко. К. : ІВО НАПН України, 2016. С. 31–66.

44. Дебич М., Горбунова Л., Зінченко В., Сікорська І., Степаненко І., Шипко О. Реалізація програм подвійних / спільних ступенів: європейський досвід.

Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні : методичні рекомендації; за ред. І. Степаненко. К. : ІВО НАПН України, 2016. С. 62–82.

45. Debych M. A. The role of media technologies for virtual internationalisation of higher education. *Медиаасфера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве* : сборник статей; редкол.: С. В. Вендиктов (отв. ред.) [и др.]. Могилев : Могилев. институт МВД, 2016. С. 104–111.

46. Debych M. A. Modern Tendency of Higher Education Internationalisation: Massive Open Online Courses. *The Unity of Science*, April. 2016. Vienna, Austria. P. 28–30.

47. Дебич М. А. Воспитание глобального гражданства как средство преодоления межэтнической напряженности. *Образовательные ориентиры этнокультурного развития и сохранения традиционных этнических ценностей* : сб. науч. тр. / отв. ред. И. В. Кожанов. Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2016. С. 21–24.

48. Дебич М. А. Полезна ли интернационализация высшего образования в условиях глобализации? *Профессионализм и гражданственность – важнейшие приоритеты российского образования XXI века* : пед. чтения, посвящ. году литературы в Российской Федерации (Воронеж, 17 дек. 2015 г.) : сб. ст. Воронеж : ВГППК, 2015. Ч. 1. С. 170–175.

49. Дебич М. А. Мобільність персоналу в контексті Болонського процесу. *Філософія освіти*. 2015. № 2 (17). С. 210–221.

50. Дебич М. А. Поликультурное образование в условиях интернационализации. *Этнопедagogический Ежегодник*. Чебоксары, 2015. Вып. № 8. С. 8–13.

51. Дебич М. А., Воронкова Б. А., Дем'яненко Н. М., Дівінська Н. О., Карачун В. Я., Кобченко В. І., Лесик Г. В., Мельникова І. М., Морозова А. В., Олексюк О. М., Онкович Г. В., Щербакова О. А. Оптимізація циклу суспільних та гуманітарних дисциплін у вищій освіті: міжнародний досвід. *Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції*: монографія; за заг. ред. Г. В. Онкович. К. : ІВО НАПН України, 2014. С. 21–32.

52. Debych M. The Present and the Future in Development of the Higher Education: World and Ukraine. Budapest. 2013. Режим доступу : <http://scaspee.com/6/post/2013/07/the-present-and-the-future-in-development-of-the-higher-education-world-and-ukraine-m-debych.html>.

АНОТАЦІЇ

Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід. – Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. Інститут вищої освіти НАПН України, Київ, 2019.

У дисертації досліджено теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти у зарубіжних країнах. Проведено аналіз документів, що регламентують інтернаціоналізацію вищої освіти на глобальному, регіональному, національному та інституційному рівнях; проаналізовано національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти досліджуваних країн; виявлено тенденції інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі; охарактеризовано суспільно-гуманітарний аспект інтернаціоналізації; з'ясовано чинники інтернаціоналізації вищої освіти на національному рівні досліджуваних країн; визначено особливості та виявлено тенденції інтернаціоналізації вищої освіти на основі дослідження відповідних національних стратегій; ідентифіковано інституційні моделі інтернаціоналізації вищої освіти, які реалізуються в університетах досліджуваних країн; розроблено концептуальні основи інтернаціоналізації вищої освіти України та відповідну модель її реалізації.

Проведено аналіз стану інтернаціоналізації вищої освіти України на національному рівні. Розроблено концептуальні основи інтернаціоналізації вищої освіти України та запропоновано модель їхньої реалізації.

Ключові слова: інтернаціоналізація вищої освіти, стратегія, програма спільних / подвійних ступенів, вхідна мобільність, вихідна мобільність, віртуальна інтернаціоналізація, партнерство університетів, міжнародний досвід.

Дебич М. А. Теоретические основы интернационализации высшего образования: международный опыт. – Монография.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования.

Институт высшего образования НАПН Украины, Киев, 2019.

В диссертации исследованы теоретические основы интернационализации высшего образования в зарубежных странах. Проведен анализ документов, регламентирующих интернационализацию высшего образования на глобальном, региональном, национальном и институциональном уровнях; проанализированы национальные стратегии интернационализации высшего образования исследуемых стран; выявлены тенденции интернационализации высшего образования в глобальном измерении; охарактеризован общественно-гуманитарный аспект

интернационализации; выяснено факторы интернационализации высшего образования на национальном уровне исследуемых стран; определены особенности и выявлены тенденции интернационализации высшего образования на основе исследования соответствующих национальных стратегий; идентифицированы институциональные модели интернационализации высшего образования, реализуемые в университетах исследуемых стран; разработаны концептуальные основы интернационализации высшего образования Украины и соответствующую модель ее реализации.

Проведен анализ интернационализации высшего образования Украины на национальном уровне. Разработаны концептуальные основы интернационализации высшего образования Украины и предложена модель ее реализации.

Ключевые слова: интернационализация высшего образования, стратегия, программа совместных / двойных степеней, входная мобильность, выходная мобильность, виртуальная интернационализация, партнерство университетов, международный опыт.

Debych M. A. Theoretical Bases for Higher Education Internationalization: International Experience. – Monograph.

Thesis for a Doctorate Degree in Pedagogical Studies. Specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. Institute of Higher Education NAES of Ukraine, Kyiv, 2019.

The dissertation studies the theoretical principles of higher education internationalization in foreign countries. The analysis of documents regulating the internationalization of higher education at the global, regional, national and institutional levels has been conducted; the national strategies of higher education internationalization in the studied countries have been analyzed; the tendencies of higher education internationalization in the global dimension have been revealed; the social and humanitarian aspect of internationalization has been described; the factors of higher education internationalization at the national level in the countries under study have been found; the peculiarities and the tendencies of higher education internationalization have been determined on the basis of research of the corresponding national strategies; the institutional models of higher education internationalization that are implemented in the universities of the studied countries have been identified; the conceptual foundations for higher education internationalization of Ukraine and the corresponding model of its realization have been developed.

Under the internal factors the policy, priorities and traditions of higher education institutions are meant; the position of teachers, students and administration; financial and material condition; image and so on.

The national strategies of higher education internationalization in 16 countries have been analyzed. These countries represent all continents. Germany, France, the United Kingdom, the United States, Canada, Australia are world leaders in the internationalization of education and the provision of international educational services; China, Japan, Brazil, South African Republic, New Zealand are regional leaders that are actively involving students from the region; Poland, Italy, Colombia, Egypt, Finland actively cooperate with the EU and develop the internationalization of higher education.

Internationalization strategy, which includes student and staff mobility, curriculum internationalization, digital learning, cooperation and partnership, capacity development are implemented in Germany, France, the United Kingdom, the United States, Canada, and Australia.

Institutional models of internationalization strategies at leading universities of the world have been identified: the traditional model of strategy includes academic mobility, the internationalization of the curriculum, international research cooperation, partnerships with foreign institutions; a comprehensive model additionally includes international / double / multilateral educational programs; branches abroad; on-line / electronic training courses.

The conceptual foundations of higher education internationalization in Ukraine on the basis of the principles of social and national orientation, openness and transparency, economic feasibility, scientific substantiation have been developed; student-centered and competence approaches; intercultural and civic values; the latest methods of teaching and learning by electronic means; recognition instruments for learning outcomes and quality assurance in higher education.

Key words: higher education internationalization, strategy, joint / double degrees, incoming mobility, outgoing mobility, virtual internationalization, university partnership, international experience.

Видавництво ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА»
04053, м. Київ, вул. Артема, 33-Б (Літ. А)
Свідоцтво ДК № 4488 від 15.02.2013 р.

Підписано до друку 29.10.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний №1.
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100. Зам.10-19-22-2.

Друк: СПД "Березницький О.А."
Свідоцтво В02 № 260 398 від 16.03.2001 р.
Україна, м. Київ, вул. А. Ахматової, 13-а, оф. 32